

HORVÁTH ZOLTÁN

A nyelvtanulás és a társadalmi mobilitás – különös tekintettel az olasz nyelvi érettségire

KÖZELÍTÉSEK

BEVEZETÉS

A nyelvtudás, a nyelvi mérések és az eredményes, hatékony nyelvoktatás kiemelt témája az oktatáspolitikával és nyelvpolitikával foglalkozó szakmai diskurzusoknak. Egyre többen foglalkoznak a nyelvtudás és a nyelvismeret témájával az esélyegyenlőség, a családi háttér, a társadalmi mobilitás szögéből is. Ez a terület egyik fontos témája volt a 2020-ban Debrecenben megrendezett Országos Neveléstudományi Konferenciának is (Albert, Csizér és Szabó, 2021). Oktatási rendszerünk egyik fontos állomása az érettségi vizsga, mely az idegen nyelvi mérések területén is privilegizált szerephez jutott a legutóbbi érettségireform után. Munkámnak az a célja, hogy bemutassa az idegen nyelv-ismeret és a társadalmi mobilitás közötti kapcsolatot, különös tekintettel a hazai olasz nyelvoktatásra. A tanulmányban megvizsgálom a társadalmi mobilitásra vonatkozó szakirodalom téma szempontjából legfontosabb téziseit, majd felvázolom a hazai érettségi funkcióját, különös tekintettel az idegen nyelvi érettségire, végül elemzem az olasz nyelvi érettségire vonatkozó néhány adatot a társadalmi mobilitás szempontjából.

A TÁRSADALMI MOBILITÁS

A *társadalmi mobilitás* elméleti kereteinek meghatározásánál hazai és nemzetközi szerzők megközelítéseit is fontos megismerni. A fogalom elméleti megközelítésénél kiemelkedő a francia szociológus Pierre Bourdieu munkássága, aki a kulturális tőke és a megszerzett társadalmi státusz kapcsolatát a *kulturális reprodukció* elméletével magyarázza. Teóriája szerint az említett két tőke szorosan kapcsolódva a szülői háttérhez meghatározó a gyermekek társadalmi pozíciójára. Úgy véli, hogy ez a folyamat az egymást követő generációk között öröklődik. Ezek alapján az alacsony társadalmi státuszú diákok számára a társadalmi mobilitás nehezen elérhető (Bourdieu, 2008).

Fontos megemlíteni a *kulturális mobilitás* elméletét. Paul DiMaggio, az elmélet főállítója kiindulási alapként veszi a Bourdieu-féle gondolatot, miszerint a kulturális tőke meghatározó szerepet játszik a társadalmi mobilitásban, ugyanakkor elveti a kulturális reprodukció elméletét. Azt feltételezi, hogy az alacsonyabb társadalmi rétegből érkező gyermekek a kulturális tőkét eredményesebben tudják kihasználni a társadalmi előrejutásért folyó küzdelemben (ld. Blaskó, 2002).

Az 1980-as években végzett magyarországi kutatások azt bizonyították, hogy a kulturális életmód és a társadalmi réteghelyzet egyéb jellemzői közül a kulturális élethelyzet mutatta a legszorosabb összefüggést az egyének társadalomban elfoglalt helyével. A kutatások azt is bemutatták, hogy a társadalmi egyenlőtlenségek és a kulturális dimenzió között is szoros kapcsolat áll fenn (Blaskó, 2002).

A 2010-es években Fényes Helga a felsőoktatási mobilitást vizsgálta. A korábbi magyar adatokat vette alapul, és a gazdasági és kulturális tőke dimenzióját a társadalmi nemmel is összevetette. Megállapította, hogy a főiskolás nők anyagi és kulturális tőkéje rosszabb a férfiakénál, társadalmi mobilitásuk azonban nagyobb. A kutatás megerősíti azokat a nemzetközi eredményeket is, melyek szerint a nők számára az iskolai végzettség, a diploma megszerzése fontosabb, mint a férfiaknak. Fényes azt is megállapítja, hogy az alacsonyabb társadalmi státuszú nők inkább folytatják tanulmányaikat felsőoktatásban, mint az alacsonyabb

státuszú férfiak. Ezek alapján összességében a nőket a mobilitás, míg a férfiakat a bourdieu-i kulturális reprodukció jellemzi (Fekete és Csépes, 2012).

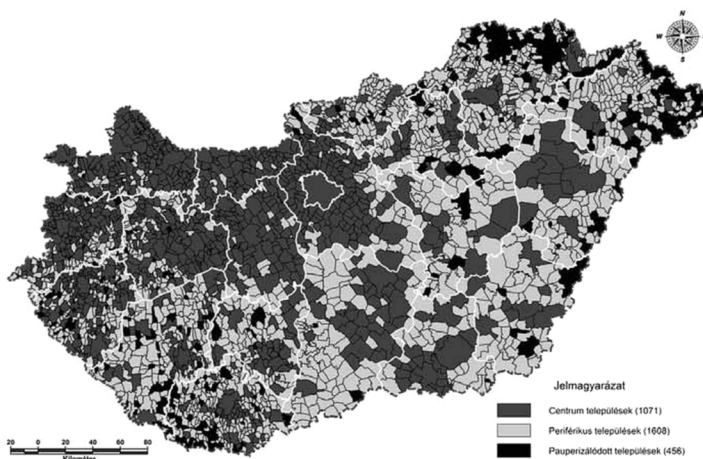
A társadalmi mobilitást meghatározó tényre hívja fel a figyelmet kutatásában Süli-Zakar és Lenkey (2014). Nézőpontjukból a területiség és társadalmi mobilitás problémáját vizsgálva Magyarországon háromféle területet különböztethetünk meg: centrumterületek, periférikus települések és pauperizálódott települések. A szegényebb, alacsony szociokulturális háttérrel rendelkező szülők gyermekei periférikus intézményekbe járnak, ami nagymértékben megnehezíti társadalmi mobilitásukat. Ezt a kutatók azal magyarázzák, hogy a peremterületeken lévő iskolák színvonala alacsonyabb, mint a központi, megyeszékhelyeken vagy a fővárosban található intézmények színvonala. A kutatás eredményeként elkészített térkép (1. ábra) pontosan bemutatja a centrum-, a periférikus és a pauperizálódott területeket (Süli-Zakar és Lenkey, 2014).

1. ÁBRA

Centrumterületek, periférikus települések és pauperizálódott települések Magyarországon

FORRÁS:

Süli-Zakar és Lenkey,
2014, 378. o.

A TÁRSADALMI MOBILITÁS ÉS AZ IDEGENNYELV-TUDÁS VISZONYA

Az a tény, hogy az idegennyelv-tudást igazoló nyelvvizsga segíti a társadalmi mobilitást, nem szorul magyarázatra. A nyelvtudást igazoló bizonyítvány meglete segíti a fiatalokat a továbbtanulásban, a munkavállalásban, a nemzetközi ösztöndíjak és továbbtanulási lehetőségek kiaknázásában. A nyelvvizsgáknak ezt a fontos szerepét és a társadalmi mobilitásban betöltött helyét igazolja az erre a területre vonatkozó magyarországi szabályozás is. A nyelvtudást mérő nyelvvizsgák rendszere és az emelt szintű érettségi összekapcsolódik. A hazai nyelvvizsgarendszer fejlődésének fontos állomása volt a kétszintű érettségi vizsga bevezetése. A legújabb vizsgaleírás értelmében az emelt szintű idegen nyelvi vizsgán elért 60%-os eredmény megfelel a B2 szintű nyelvvizsgának, a B2-es értékű nyelvvizsga azonban nem váltja ki a tanulók érettségi kötelezettségét. A B2-es szintű nyelvvizsga több szempontból is mérföldkő a nyelvtanuló életében. Egyrészt a KER (Közös Európai Referenciakeret) alapján ezen a ponton a nyelvtanuló már önálló nyelvhasználó, másrészt a hazai felvételi rendszer alapján többletpontot jelent, bizonyos szakokon, egyetemi karokon pedig felvételi követelmény a B2-es nyelvtudás. A 2005-ben bevezetett új érettségi vizsgaszabályzat ösztönzi az érettségizőket az emelt szintű vizsgával nyelvvizsga megszerzésére, és mentesíti a szülőket a nyelvvizsga megszerzésével járó anyagi terhek alól. A B2-es szint elérése különösen angol és német nyelvből elvárható,

ezt megfogalmazzák a Nemzeti alaptanterv és az idegen nyelvi Kerettantervek is. A kisebb nyelveket tekintve, amilyen az olasz nyelv is, a Nat 2020-ban az A2-es szintet határozza meg (Nat, 2020). A tanulmányomban vizsgált időszak a 2017–2021-es időszakra terjed ki, így a legújabb szabályozás hatását még nem érezhetjük, ugyanakkor néhány hipotézis már megfogalmazható.

AZ OLASZ NYELVI ÉRETTSÉGI

A hazai érettségi vizsga rendszere, az úgynevezett kétszintű érettségi 2005 óta működik. Hosszas előkészítés előzte meg a vizsgarendszer kidolgozását, a reformkoncepció végső formába öntéséig számos elméleti szakember fejtette ki álláspontját, tanulmányköteteket megtöltő tudományos munkák jelentek meg.¹ Az érettségi vizsga szimbolikus jelentőséggel bír a felnőtté válás küszöbén a fiatalok életében (Nagy, 1995), és a vizsgarendszernek társadalomformáló szerepe, hatása is van (Einhorn, 2015). Az érettségi lezárja a közoktatásban eltöltött éveket, felvételi vizsgaként működik a felsőfokú tanulmányok irányába, és az emelt szintű idegen nyelvi érettségi 60% felett B2-es nyelvvizsgának felel meg. Természetesen az érettségi vizsga szerepét a különböző országok különböző módon határozzák meg. Az érettségi funkciójának megfogalmazásával az oktatáspolitikai erős hatással lehet egy nemzedék műveltségére, a társadalmi mobilitásra és az esélyegyenőségre is (Einhorn, 2015). Ezek alapján égető fontosságú, hogy az

¹ Új Pedagógiai Szemle, 46. (1996). 9. sz.; Educatio, 14. (1995). 3. sz.

érettségi vizsgát a társadalmi mobilitás szempontjából is vizsgáljuk.

A társadalmi mobilitás és az olasz nyelvi érettségi

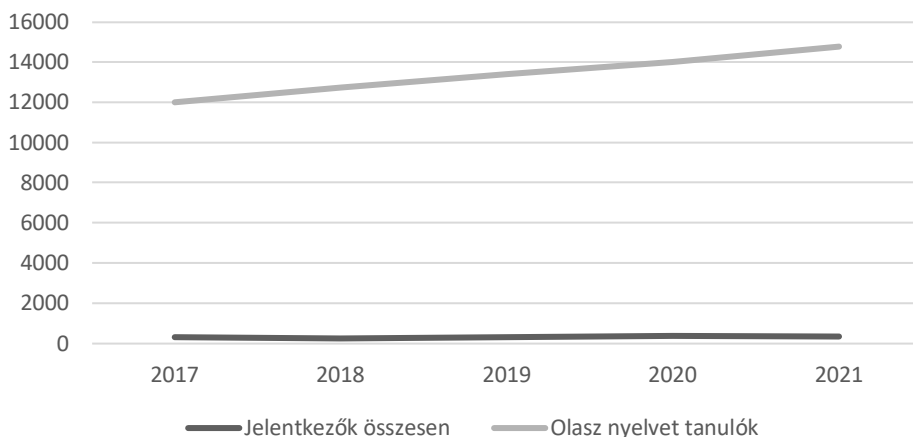
A következőkben arra vállalkozom, hogy az Oktatási Hivatal adatbázisából kinyert adatok alapján választ adjak a társadalmi mobilitás és az olasz nyelvi érettségi közötti kapcsolatot feszegető kérdésekre. A vizsgálatban a 2017–2021 közötti statisztikai adatokat használom, kiemelve az emelt szintű vizsgára történt jelentkezéseket. Az olaszul tanuló diákok esetében csak a nyelvet a középiskolában tanuló diákok számát adom

meg a táblázatokban. Fontos megjegyezni, hogy az olaszt a középfokú intézmények közül túlnyomórészt gimnáziumban tanítják.

2017-től folyamatosan nőtt az oktatási intézményekben olasz nyelvet tanuló diákok száma. Az emelt szinten érettségizők száma arányaiban azonban nagyon alacsony (2. ábra). Ennek több oka is van, melyek vizsgálata egy újabb kutatás tárgya lehetne, de az biztos, hogy az okok között nagyon komoly oktatáspolitikai döntések szerepelnek. Meg kell vizsgálni, hogy a mai magyar oktatási rendszerben – még akkor is, ha az olaszul tanuló középiskolás diákok száma nő – miért ilyen alacsony az emelt szintű érettségire jelentkezők aránya.

2. ÁBRA

Az olasz nyelvet tanulók és az emelt szintű érettségire jelentkezők aránya 2017 és 2021 között

FORRÁS: Oktatási Hivatal

A grafikonból egyértelműen látszik, hogy az olaszul tanuló diákok száma 12.000 és 16.000 között mozgott a vizsgált években, ám az emelt szintű vizsgára jelentkezők

száma a 2000 fő közelébe sem jutott. A pontos számok: 2017-ben 304 fő, 2018-ban 252 fő, 2019-ben 304 fő, 2020-ban 390 fő, 2021-ben 342 fő. A kirajzolódó tendencia

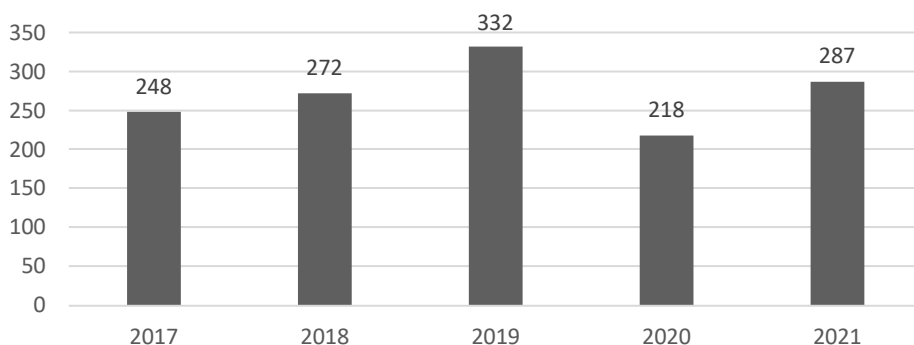
több okból is szomorú a társadalmi mobilitás szempontjából. Az idegen nyelvi érettségit a legtöbb egyetemen felvételi tantárgyként is elfogadják, az emelt szintű vizsgáért többletpont jár az egyetemen és a jó eredménnyel letett vizsga egyben nyelvvizsga is. Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy az idegen nyelv tantárgy egyben kötelező érettségi tárgy, de választható tárgyként is szerepelhet a vizsgázó tárgyai között. Látszik, hogy

számos indok van arra nézve, hogy a gimnáziumi diákoknak nagyobb arányban kellene részt venniük az emelt szintű érettségiben.

Árnyalja egy kicsit a képet, ha megvizsgáljuk, hogy az Oktatási Hivatal Nyelvvizsgáztatási Akkreditációs Osztályának adatai alapján a 14–19 éves korosztályból hány diák *próbálta meg* olasz nyelvből a nyelvvizsgát 2017 és 2021 között (3. ábra).²

3. ÁBRA

Az olasz nyelvből nyelvvizsgázók száma 2017 és 2021 között

FORRÁS: Nyelvvizsgáztatási Akkreditációs Osztály

Ezekből a számokból már kitűnik, hogy az olaszul tanuló diákok egy része nem az emelt szintű érettségivel szerzi meg a nyelvtudást igazoló bizonyítványt, hanem a különböző vizsgatípusokat kínáló érettségit választja. Van különbség a nyelvvizsgák és az emelt szintű vizsgák típusa között, ez szintén hatással lehet a vizsgaválasztás motivációjára, ugyanakkor anyagi szempontból az akkreditált nyelvvizsgáért a diákok

vizsgadíjat fizetnek, az emelt szintű érettségi a középiskolai tanulmányok végén ingyenes. Ezek alapján megállapítható, hogy *a vizsgareform alkalmával megfogalmazott célok csak részben valósultak meg*. Az emelt szintű vizsga nem mentesíti a szülőket az anyagi terhek alól, és talán a felkészítő olasztanárok és a nyelvtanuló diákok sem bíznak annyira a sikeres vizsgában, mint a nyelvvizsgapiaccon elérhető vizsgák esetében.

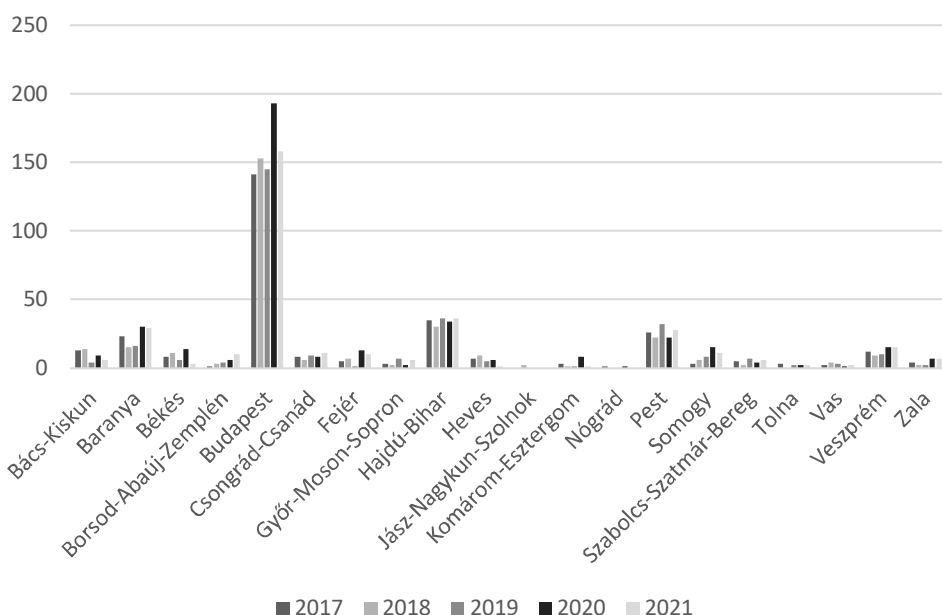
² Ez az adat a B1, B2 és C1 szintű vizsgákat is tartalmazza – nem áll rendelkezésre olyan adat, mely a nyelvvizsgákat szintek szerint bontaná.

Valóban nehezebben jutnak el a nyelv-
vizsgát biztosító emelt szintű érettségire a
nem centrumterületeken tanuló diákok? Va-
lóban meghatározó az eredmények

tekintetében a megyeszékhelyi, nagyvárosi
és fővárosi intézmények szerepe? Lássuk az
adatok viszonyát (4. ábra):

4. ÁBRA

Az olasz nyelvből emelt szintű érettségire jelentkezések földrajzi megoszlása 2017 és 2021 között

FORRÁS: Oktatási Hivatal

A táblán az emelt szintű érettségire je-
lentkezés adatait, illetve nagyságrendjüket
látjuk földrajzi elosztásban. A adatok és el-
oszlásuk elemzésénél figyelembe kell ven-
nünk néhány nyelvspecifikus szempontot.
Az olasz nyelv választása mögött teljesen
más motiváció áll, mint az angol nyelvéné.
Az angol mint lingua franca nélkülöz-
hetetlen a mai fiatalok számára. Az olasz
nyelv ezzel szemben mint második idegen

nyelv jelenik meg a fiatalok tanulmányai so-
rán. Az adatok elemzésénél azt is figyelembe
kell venni, hogy az olasz nyelvet nem tanít-
ják az ország minden intézményében, azt
azonban tudjuk, és a mellékelt ábrából is
látszik, hogy az ország egész területén, válto-
zatos településtípusokban (fővárosban, me-
gyeszékhelyen és kisvárosban) működő in-
tézményekben is adott a lehetőség a diákok
számára. A legnagyobb számú jelentkezés

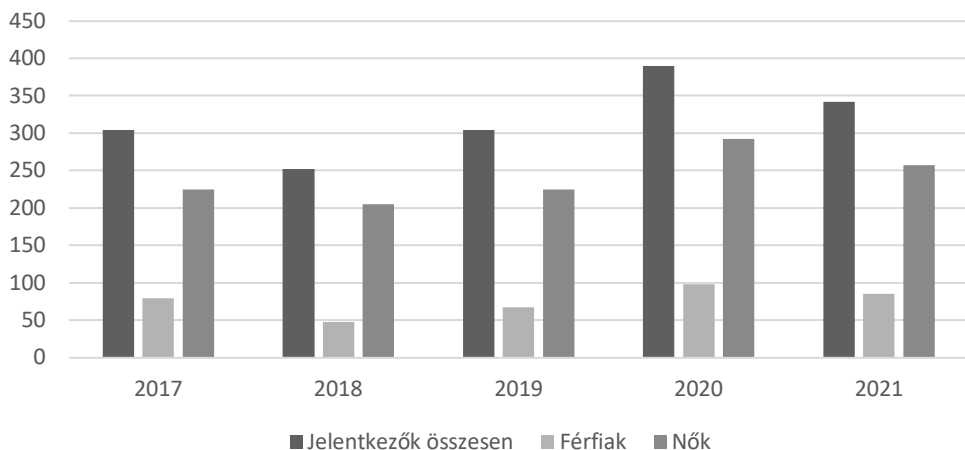
Budapesten tapasztalható, itt minimum 150 fő körüli a jelentkezők száma a vizsgált időszakban. Ezt követik azok a megyék, ahol a nagyvárosokban, megyeszékhelyeken hagyomány van az olasznyelv-tanításnak, jellemzően a vidéki egyetemi városok megyéiben (Baranya megye, Hajdú-Bihar megye, Pest megye). De ezekben a megyékben is meglepő, hogy a jelentkezők száma nem éri el az 50 főt sem. Ez az adat alátámasztja a korábban bemutatott kutatást, miszerint a centrumterületeken nevelkedő diákok jobb oktatáshoz, ezen keresztül komolyabb tanulási eredményekhez is jutnak. Ez kitűnik az olasz nyelvi emelt szintű érettségikre való

jelentkezésekből. Az olasz nyelvet választó, motivált diák egy jobb oktatási színvonalat nyújtó, centrumtelepülésen található intézményből könnyebben jut el az emelt szintű érettségéhez szükséges nyelvtudáshoz, és bátrabban jelentkezik az emelt szintű érettségi vizsgára. Íme egy újabb megállapítás, amely az emelt szintű olasz nyelvi érettségi viszonylatában is megerősít minket: az oktatási rendszer és a vizsgarendszer nem támogatja ma Magyarországon a társadalmi mobilitást.

Végezetül: vajon milyen a nemek reprezentáltsága az emelt szintű olasz nyelvi érettségin?

5. ÁBRA

Az olasz nyelvből emelt szintű érettségire jelentkezők száma a nemek arányában

FORRÁS: Oktatási Hivatal

Jól látszik, hogy nők jelentkeznek legtöbbször a vizsgára, ezt mutatják a megyei lebontásban vizsgált adatok is. Úgy tűnik, az emelt szintű olasz érettségi tekintetében is megállapítható az a tény, hogy a nők

számára fontosabb a tanulás, a tudást igazoló papír megszerzése, és többek között ennek segítségével képzelik el a társadalmi státuszuk megváltoztatását.

ÖSSZEGZÉS

E rövid elemzés végén megállapíthatjuk, hogy a korábbi kutatások eredményei megerősítést kaptak. A nők jelentősebben kihasználják társadalmi előre jutásukhoz az oktatás kínálta lehetőségeket, illetve még mindig a centrumterületeken található intézmények biztosítják a magasabb szintű oktatást. Azt is láthattuk, hogy az olasz nyelvet tanulók számához viszonyítva az emelt szintű vizsgára jelentkezők száma elenyésző. Felmerül a kérdés, hogy miért nem jelentkeznek a diákok az emelt szintű érettségi vizsgára, holott ez az egyik kézenfekvő lehetőség lenne a kulturális tőke megszerzéséhez és a társadalmi mobilitás élénkítéséhez. Csatlakozva a korábbi kutatások

eredményéhez: az olasz nyelvi érettségi adtaiban is az tükröződik, hogy a magyar oktatási rendszer nem járul hozzá látható módon a társadalmi mobilitás erősítéséhez, sokkal inkább megszilárdítja azokat a pozíciókat, melyeket a diákok a családi háttérrel magukkal hoznak. Mindenképpen kutarnunk kell annak az okát, hogy a tanulók négyéves tanulmányaik végére miért nem jutnak el arra a szintre, hogy olasz nyelvből az emelt szintű érettséggel fejezzék be középiskolai tanulmányaikat. Fel kell tennünk a kérdést: milyen rendszerszintű, módszertani és nyelvpedagógiai lépések kellenek ahhoz, hogy a diákok és az oktatáspolitikák kezében a nyelvi érettségi vizsga egy lehetőség legyen az esélyegyenlőség elérésében és a társadalmi mobilitás erősítésében?

IRODALOM

- A Kormány 5/2020. (I. 31.) Korm. rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról. Letöltés: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200110.kor> (2022. 01. 08.)
- Albert, Á., Csitér, K. és Szabó, F. (2021): A családi környezet és idegennyelv-tanulás Magyarországon. *Modern Nyelvoktatás*. 27. 1–2. sz., 88–103.
- Blaskó, Zs. (2002): Kulturális reprodukció vagy kulturális mobilitás. *Szociológiai Szemle*, 12., 2. sz., 3–27.
- Bourdieu, P. (2008). *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése*. General Press, Budapest.
- Einhorn, Á. (2015): *A pedagógiai modernizáció és az idegennyelv-tanulás*. Miskolci Egyetemi Kiadó.
- Fekete, A. és Csépes, I. (2018): B2-es szintű nyelvvizsga bizonyítvány: útlevel a diplomás élethez, társadalmi mobilitáshoz. *Iskolakultúra*. 28. 10–11. sz.
- Nagy, P. T. (1995): Érettségi és felvételi – oktatáspolitikai erőterben. *Educatio*. 4. 3. sz., 377–394.
- Süli-Zakar, I. és Lenkey, G. (2014): A vidék mint földrajzi periféria és az oktatás mint kitörési pont. *Educatio*, 23. 3. sz., 371–383.